

Степан Сливка

Навчально-науковий інститут права та психології  
 Національного університету «Львівська політехніка»  
 доктор юридичних наук, професор  
 завідувач кафедри теорії та філософії права

## КАНОНІЧНА ПЕВНІСТЬ БЛАГОДАТІ СВЯТИХ МІСЦЬ

© Сливка С., 2018

У статті досліджено канонічну певність благодаті святих місць, що дає змогу зрозуміти й усвідомити роль Церкви як тайни грішного народу. Інтенсивне духовне життя людини потребує Церкви, не тільки її літургійного життя, а й його продовження. Хоч відвідування святих місць і не замінює церковних таїнств, проте дає певність, переконання у правильності їх пошани, а також визнання такої необхідності. Позитивний вплив святих місць на звичайних людей, зв'язок живих і померлих зміцнюють буття людини. Ці впливи і зв'язки здійснюються і в Церкві, і поза нею за допомогою Божої благодаті, природних законів.

Ключові слова: чесноти; норми; метаантропология; екзистенція; трансцендентальне право; метаантропологічний вимір; благодать; Церква; традиції; мораль; буденне; граничне; позаграничне; ортология; екзистенціология; трансцендентология.

Степан Сливка

## КАНОНИЧЕСКАЯ УВЕРЕННОСТЬ БЛАГОДАТИ СВЯТЫХ МЕСТ

В статье исследованы каноническую уверенность благодати Святых мест, что позволяет понять и осознать роль Церкви как тайны грешного народа. Интенсивная духовная жизнь человека нуждается Церкви, не только ее литургической жизни, но и его продолжение. Хотя посещение Святых мест и не заменяет церковных таинств, однако дает уверенность, уверенность в правильности их уважения, а также признание такой необходимости. Положительное влияние Святых мест на обычных людей, связь живых и умерших укрепляют бытия человека. Эти влияния и связи осуществляются как и в Церкви, так и вне ее с помощью Божией, природных законов.

Ключевые слова: добродетели; нормы; метаантропологии; экзистенция; трансцендентальное право; метаантропологичний измерение; благодать; Церковь; традиции; мораль; обычное; предельное; позаграничне; ортология; экзистенциология; трансцендентология.

Stepan Slyvka

Doctor of Law, Professor,  
 Head of the Department of TFP  
 Institute of Jurisprudence and Psychology  
 Lviv Polytechnic National University

## CANONICAL CONFIDENCE OF GRACE HOLY PLACES

The article explores the canonical confidence of the grace of the Holy Places, which makes it possible to understand and realize the role of the Church as the secrets of the sinful

**people. The intensive spiritual life of a person needs the Church, not only its liturgical life, but its continuation. Although visiting the holy places and not replacing the church ordinances, but gives confidence, confidence in the correctness of their respect, as well as recognition of this need. The positive influence of holy places on ordinary people, the connection between the living and the dead strengthens the being of man. These influences and connections are realized both in the Church and outside it with the help of God's natural laws.**

**Key words: virtues; norms; meta-anthropology; existential; transcendental law; meta-anthropological dimension; grace; Church; traditions; morality; ordinary; marginal; marginal; ordology; existentialism; transcendentology.**

**Аналіз останніх досліджень.** У науковій літературі практично не досліджено канонічної певності благодаті. Правова дійсність постійно поповнюється новими поняттями, дефініціями, якими суспільство на інтуїтивному рівні намагається заповнити наявні прогалини. Це стосується, зокрема, й канонічної благодаті.

**Постановка проблеми.** Духовне екзистенціальне життя людини потребує періодичного надприродного трапезування. Цей процес відродження повинен здійснюватися у спеціальних «трапезах» – святих місцях, де здійснюється єднання малого і великого світу та явище епіфанії (відчуття, прояснення). Це неймовірне розуміння себе у Всесвіті, а можливо, здійснення для себе духовного відкриття під впливом нової порції інформації. Такі епіфанійні явища в душі, екзистенції істотно перетворюють природу, зміцнюють її, скеровують в онтологічний стан.

**Мета статті** – обґрунтувати та проаналізувати канонічну певність благодаті святих місць.

**Виклад основного матеріалу.** Поняття «святе місце» формується у свідомості людей протягом великого відрізка часу, його початком повинна бути якась визначна подія (диво), цінність якої має трансцендентальний вимір, абсолютна довершеність, досконалість, надприродна вищість. Ця подія є непорочною, пов'язана з Богом, з істиною і певним благом, викликає почуття великої шани. Постійне відвідування святих місць вірянами, щире моління, релігійне поклоніння гармонізують усе, що перебуває в цьому місці. Святі місця мають особливу надприродну силу, оскільки створені Богом і намолені людьми. Тайна природно-надприродно-правового впливу Святих місць міститься не тільки в зовнішньому впливі тамтешньої досконалої атмосфери, а й у намаганні людини збалансувати свою розладнану екзистенцію, максимально наблизитися до Бога, що можливо шляхом молитов, покаяння, посту. Потрібно свої релігійні почуття, духовні екзистенціальні атрибути привести в акмеологічне положення, набути пікового, вершинного стану та вдатися до онтологічної, природної розсудливості, впорядкування в думках і почуттях своїх моральних якостей, набувати нові чесноти.

Природна розсудливість, як головна моральна чеснота, приводить людський інтелект до онтологічних вимог, до розуміння гармонії життя та земного щастя. Святе місце скеровує людину на праведний шлях життєдіяльності та шляхом природної розсудливості сприяє таким збудженням, які дають змогу людині зрозуміти, в чому онтологічна сутність істини її бід і нещастя, а в чому – справжнє щастя (дає змогу зрозуміти себе, переглянути своє життя). Людина у святому місці має можливість зрозуміти, що вона зі своїми автономними нормами життя випала із всесвітньої, Божої системи надприродного порядку, не вміє розпізнавати добро і зло, користується лише примітивно-побутовими, а не універсально-духовними принципами життя. Розсудливості потребує кожна людина. Але крім набутих рис розсудливості у процесі навчання та виховання, у святому місці потрібно отримати надприродні імпульси для вищого ступеня розсудливості, яку дає Божа благодать.

Святе місце є джерелом Божої благодаті, місцем можливого другого духовного народження, зміцненою (у гармонійному розумінні) природою у вигляді надприродної допомоги. Тому, згідно із вченням догматичного богослів'я, благодать Божа ділиться на природну і надприродну. До

природної належать усі дари Божі: життя, здоров'я, розум, свобода, зовнішнє благополуччя (тобто благодать сотворення). До надприродної – усі дари, які Бог повідомляє надприродно, доповнення до дарів природи, – коли, наприклад, Він сам безпосередньо просвіщає розум розумних істот про світ своєї істини та мінює їхню волю своєю силою і сприянням у справах благочестивих (спасіння). Остання благодать (надприродна) ділиться ще на два види: благодать Бога-Творця, яку Він повідомляє моральним особам, котрі перебувають у стані невинності (повідомляв людині до її падіння і дотепер повідомляє ангелам добрим), і благодать Бога-Спасителя, яку Він дарував і дарує власне морально занепалій людині через Ісуса Христа і в Ісусі Христі [2, с. 248].

У контексті канонічної певності благодаті святих місць зосередити увагу варто на тому розумінні благодаті, де йдеться про підтримку, порятунк, опору людини, яка хоч і перебувала у благодаті сотворіння, але помилилася, віддала перевагу матеріальним, земним законам, а не духовним, небесним. Тепер потрібний поштовх благодатної невидимої сили, щоб вийти із цього складного становища. Ця сила не розпорошується по цілому світу, а зосереджена в окремих місцях, які називають святими, передусім це місця, де відбулися події, описані в Євангеліє, місця, де була оголошена Блага Вість, Земля, яку Ісус вибрав місцем народження і свого життя.

Оскільки саме пришестья на землю Сина Божого вже є спасительною благодаттю, то ті місця (Свята земля), де Він перебував, є святими. Це стосується, зокрема, міст Єрусалима, Вифлеєма, Капернаума, Назарета, Віфанії, Єрихона та інших таких місць: Грод Різдва, Голгофа, Гріб Господній, Камінь миропомазання, Гетсиманський сад, Світлиця Тайної вечері, Джерело Діви Марії, Гробниця Богородиці, Грот народження Діви Марії тощо, а також храмів, каплиць, монастирів: Храм Різдва Христового, Храм Вознесіння Христового, Церква «Отче наш», Церква Блаженств та ін.

Духовна атмосфера на Святій землі є благодатною. У науці такі місця називають високоенергетичними зонами, які позитивно впливають на людину. Місце перебування Ісуса Христа на землі гармонізує людину, душевна гармонія сприяє покращенню фізичного і духовного здоров'я, дива, які відбуваються і в наш час, наприклад, сходження Благодатного вогню, поява образу Матері Божої тощо, підкреслюють віру в Бога і переконують, що ця благодать поширюється на всіх людей, які цього бажають.

Благодать необхідна для нашого спасіння, без її допомоги ми не можемо ні звернутися до Бога, ні вірити в Христа-Спасителя, ні чинити істинно добрі духовні справи. Благодать дарується нам безповоротно, ради заслуг нашого Господа, вона поширюється на всіх людей, не тільки на напередвизначених до вічної слави, не на самих лише праведників [2, с. 311–312]. Звичайно, благодать людина отримує у таїнствах. Але вимоги до звершення таїнств повинні бути канонічними, тобто існують певні треби до священика і до отримувача благодаті окремо. У місцях Святої землі такі вимоги не ставляться. Потрібно лише бажання людини повірити в можливість отримати благодать і з великою вірою та бажанням це здійснювати. Важливо звернути увагу на потреби благодаті для людини. Таких потреб є щонайменше чотири: освячуюча благодать, благодать для зміцнення віри, благодать для виняткової добродішності, всезагальна благодать.

Щодо освячуючої благодаті, то варто пам'ятати, що вона є особливою силою, незвичайною дією Божою в людині. Ця сила освячує нас, очищує від гріхів і скеровує до життя вічного. Освячуюча благодать ділиться на види: зовнішню (Слово Боже, проповідь Євангеліє, дива тощо), внутрішню (очищення від гріхів, просвічення розуму, збудження і скерування волі до добра), скороминушу (вплив на душу людини і сприяння в добрих справах), постійну (перебуває постійно в душі людини, робить її праведною й угодною перед Богом), попередню (сприяє добрим справам, спонукає до них людину), сприяючу (супроводжує до добрих справ), достатню (дає людині завжди достатню силу і забезпечуєзручності діяти до свого спасіння, хоча і не супроводжується самою дією з боку людини), дійову (супроводжується самою дією людини і приносить для неї спасальні плоди) [2, с. 249–250].

Освячуючу благодать на Святій землі людина одержує з високими екзистенціальними і трансцендентальними почуттями, відтак високо підноситься її сенсильний стан і вона отримує природну канонічність у своєму християнському житті, а віра набуває акмеологічних цінностей, освяченості.

Бажання побувати на Святій землі, пройтися слідами, якими ходив Ісус-Спаситель, виношує багато вірян, оскільки після такого паломництва завдяки освячуючій благодаті повністю зміцнюються погляди вірянина на життя. Відчувається близькість Божої присутності, прагнення вічного життя, утвердження живої віри у своєму серці і найголовніше – це любов до Бога, ближніх, життя згідно з вимогами Десяти заповідей Божих, Дев'яти заповідей блаженств, учень отців та учителів Церкви.

Кожне місце Святої землі може по-своєму впливати на душевний стан паломника. Відбувається потрясіння, людина перебуває в онтологічно збудженому стані, переживає у своєму серці весь біль, який Ісус перетерпів за гріхи її предків. Сльози самі котяться з очей, переживаються болі і терпіння кожної станції із Хресної Дороги аж до Гробу Божого. У Гробі Господньому виникає сильне бажання знайти Ісуса, побачити Його, забувши, що Він воскрес, вознісся на небо і Його немає у Гробі. Відчуття вознесіння Ісуса наповнює, навіть переповнює серце паломника безмежною радістю, відчувається Його любов, освячуюча ласка Божої благодаті, Його близькість. У річці Йордан появляється відчуття відновлення хрещення, яке асоціюється з миром, радістю, а особливо із прощенням. Протягом кількадечного отримання освячуючої благодаті з'являється відчуття запаморочення через сильну надприродну дію пережитих емоцій.

Отримання освяченої благодаті на Святій землі виховує в людині її готовність відмовитися від усіх земних, матеріальних благ і служити Богові та людям, зміцнювати любов до Святої Трійці, жити благочестивим життям і навіть бути готовою померти, тобто йти слідом за Ісусом. Ця досконала радість є онтологічною, вона потрібна і є частиною Божого промислу, необхідною духовною трапезою кожної людини.

Всі основні чотири види благодаті людина може отримати і в інших Святих місцях, хоча вони не матимуть такої духовної сили, як на Святій землі, де особисто проживав Син Божий, Друга Особа Святої Трійці.

Святими місцями, крім Святої землі, є приміщення святої Церкви (храму, капличок та інших культових споруд), лаври (монастирі, скити, хрести, ікони), життєдайні джерела, мощі святих, цвинтарі та місця, де відбулися певні надприродні явлення. У цих місцях найбільше проявляється благодать благочесності і всезагальна благодать. Благодать виняткової благочесності пов'язана з поняттями цнотливості, чесноти (невинності, чесності, влади над своїми пристрастями) і достоїнства, які допомагають людині формувати Святі місця. Унікальним Святим місцем є Христова Церква, зовнішнім видом якої є храм.

Господь Ісус Христос заснував Церкву свою для того, щоб вона відроджувала людей і виховувала їх до життя вічного. Наше ставлення до неї має бути таким, як ставлення дітей до своєї матері: ми зобов'язані любити Христову Церкву, як свою духовну матір, зобов'язані підкорятися їй у всьому. Ісус Христос доручив Церкві оберігати і викладати людям своє небесне навчання: наш внутрішній обов'язок – приймати з уст Богонаставленої наставниці це спасительне вчення і розуміти його точно так, як вона розуміє постійні наставлювання від Духа Святого. Окрім того, Син Божий доручив Церкві керувати й утверджувати людей в благочестивому житті, тож бездоганно підкорятися вселенням такої керівниці та свято виконувати всі церковні заповіді – це також наш обов'язок [2, с. 246–247].

У Церкві під час богослужінь присутній Святий Дух, який проникає в екзистенцію та трансценденцію вірянина і виконує благочестиву дію. Це і є канонічна певність благодаті святої Церкви, освячена Ісусом Христом через Його страждання, молитви, таїнство і вчення. Благодать у Церкві виконує метадіалектичну педагогічну функцію духовного єднання вірян з Богом та всіма Його образами і творіннями. Метадіалектично-педагогічної функції благодаті у Церкві полягає в різних формах виховання і навчання вірян небесних навчальних дисциплін, які випливають з Євангеліє, надприродно-правової науки, яку формує Синайське та Нагірне законодавства (Десять заповідей Божих і Дев'ять заповідей блаженств). Небесне навчання як вісник виняткової благодаті здійснюється в Церкві методом урочистого читання Священного Писання, публічного читання апостольських послань, коментування їх у проповіді, церковного піснеспіву. Крім того, у проповіді пресвітера чи єпископа містяться благодатні рекомендації і побажання вірянам про умови

християнської життєдіяльності в теперішньому Царстві Божому на землі, очолюваному святою Церквою, з метою вибору онтологічного шляху до вищого Царства Небесного. Різні ступені наближення кожного вірянина до Бога (подібно до ієрархії ангелів, хоча й існує дещо інше розуміння ступенів наближення) потребують елементарних, буденних чи вищих, екзистенціальних благодатних впливів Церкви. Кожна людина має індивідуальні таланти, які використовує в благодаті виняткової благочесності. Результатом цієї благодаті є набуття чеснот та цнотливості.

Терміном «чеснота» зазвичай позначається звичка, тобто тверда і стійка схильність до добра тією мірою, що добродісна людина схильна чинити благо спонтанно, ба більше, з живою насолодою. Чеснота не є ні природою, що є віддаленим джерелом дії, ні схильністю або природною силою, бо тоді всі люди повинні були б володіти нею. Це сила, дійовий набутий навик, що досягається дисципліною та вихованням [4, с. 88]. Причому дисципліна і виховання повинні впливати з екзистенціальної сфери, сфери душі, мати природне і надприродне спрямування. У життєдіяльності людина внаслідок отримання благодаті виняткової благочесності у вигляді чеснот розуму і волі набуває природного настрою душі, міцного екзистенціального здоров'я, яке випромінює онтологічні імперативи, стає святилищем добра. Можна констатувати, що за наявності чесноти в людині їй потрібно ще перевірити на наявність онтологічної, природної імперативності, на охочість, бажання її реалізовувати. Пасивність у реалізації пояснюється передусім нечастим відвідуванням богослужінь у Церкві, що послаблює дію випромінювання, сіяння чеснот.

Одним з найважливіших виявів чесноти (зокрема поміркованості) є цнотливість, що управляє особливою сферою, контролем плотських імпульсів та насолод. Цнотливість – це якість взаємин, орієнтованих на повагу статусу і цінності всякого створіння стосовно свого Творця, єдиного Абсолюту і проекту, який Він має щодо нього. Вона присутня як в целібаті, так і в шлюбі, а також у всіх стосунках, що позначені прихильністю та бажанням, спрямованим на людей чи на речі. У переносному значенні цнотливість подібна до поняття покараної похоті, яку треба стримувати, як невідгамовну дитину. Це влада над собою, своїм тілом, власними інстинктами і пристрастями, що потребує глибоких особистих зусиль [4, с. 94–96]. Церква всіляко намагається виховати у вірян цнотливу дисципліну, спонукає до отримання такої виняткової благочестивості і благодаті. Адже Церква, як Святе місце й обов'язковий атрибут в онтологічному житті Божого промыслу, інакше вчиняти не може. Людина повинна зрозуміти, що те, що просить і формує Церква, потрібно Богові, Всесвіту, для його гармонійного, цілісного розвитку, для вибору людиною своєї майбутньої небесної Батьківщини.

Особливу роль серед Святих місць відіграють лаври (монастирі, скити). Цінність такого місця засвідчують історичні довідки. Необґрунтованої появи монастиря в минулому практично немає, тобто святість монастиря має своє пояснення.

Християнська стратегія життя – це наслідування Ісуса Христа. Але в межах цієї загальної моделі кожен з нас може і повинен вибирати різні варіанти поведінки в конкретних ситуаціях, розв'язання життєвих проблем. Непохитною є засада вірності євангельському вченню, відповідності заповідям [1, с. 135]. Чернецтво саме по собі не є метою, але воно – наймогутніший засіб для досягнення вищого духовного життя. Метою чернецтва є набуття моральної духовної сили для спасіння душі. Чернецтво – найбільший подвиг духовного служіння світові; воно охороняє світ, молиться за світ, духовно живить його і заступається за нього, тобто чинить подвиг молитовного заступництва за світ. Незважаючи на те, що ченці віддаляються від світу для досягнення вищої моральної досконалості, чернецтво має великий благодійний вплив на тих, хто живе у світі [8, с. 627, 628, 630]. Отже, монастир – це місце найбільшого сходження Божої благодаті.

Містична самотність монастиря, відлюднення ченців породжує його привабливість як Святого місця, є природною канонічністю, взірцем для земної Церкви, а чернечі чесноти – людським оригіналом. Тому сходження благодаті репрезентує благочестиву педагогічну функцію монастиря і для духовенства, і для вірян. Благодатний вплив має і Церква, але в монастирі функції благодаті розширюються, оскільки монастирі і великі монастирі – лаври – утримують у духовній гармонії цілий світ. Завдяки активному паломництву, як народному благочестю, важливому аспекту духовності, духовна гармонія постійно поширюється й утверджується в різних регіонах, тому благодать благочесності має реальне підтвердження.

Освячуючу благодать людина отримує також від ікони (від гр. зображення, образ), під якою науковці розуміють живописне, мозаїчне або рельєфне зображення святих, якому надають священного характеру. Найбільше зацікавлення викликає ікона Сина як образу Отця.

Син як єдиносущий образ Отця є Богом, володіючи з Отцем і Духом божеством. Людська природа, отримана в земному народженні від Його Матері, зберігає свою природну властивість. Образ Божий у людській природі Спасителя повністю відновлений і як образ відображає неосяжність невидимого, а отже, й неописуваного першообразу. Розглядаючи функції ікони, враховують людські можливості відчутти благодать. Фактично тілесними вухами ми сприймаємо духовну реальність, про яку вони повідомляють. Людина, яка складається з душі і тіла, не може прийти до духовного повз тілесне, тому завдяки іконі ми через тілесне споглядання приходимо до споглядання духовного. Крім того, образ Божий – це онтологічна даність в людині, під якою розуміють особливий зв'язок між нею і Богом [6, с. 10–12].

Свята Церква, озброєна рішенням VII Вселенського Собору, закликає вірян до вшанування ікон, які розміщені в церквах, культових приміщеннях, а іноді поза приміщеннями. Запалення свічок, цілування, моління біля ікон дають благодатну силу. Причому кожна ікона здебільшого «чуйна» до проблем, які вона онтологічно вирішує. Віряни особливо цінують отримання Божої благодаті від кровоточивих, сльозоточивих, енергетичних ікон, ікон із святими мощами.

Святим місцем є й місце перебування фігури хреста. Хрест є знаряддям страти Ісуса Христа, Він став символом відкупу і спасіння людини. Спаситель піднявся на хрест добровільно, заради спасіння людини. Хрест став жертівником, на якому принесена велика Жертва за все людство, він зруйнував силу гріха, а також силу смерті. Хрест є благодаттю Божою, це знамення для вірних і страх для злих духів. Хрест Христа є джерелом зцілення, він виганяє демонів, через нього віруючому подається благословіння Боже. Водночас сила, яка діє через хрест, не є якоюсь властивою йому автономною силою. Через хрест діє сила й енергія Божа [7, с. 540–544]. Канонічна певність благодаті хреста не викликає сумнівів у християн. Проте нехристияни не визнають хрест святим, що є тяжким гріхом.

Чудотворними і святими є багато водних джерел, часто їх називають життедайними, такими, що містять у собі всезагальну благодать, благодатну силу, зцілюють людей.

У церковній практиці існує чин водоосвячення. Це церковне священнодійство, під час якого вода, як один з перших елементів живого світу, отримує Боже благословіння й освячення. Водоосвячення свідчить про оновлення і відновлення через Христа всього творіння, яке уражене гріхом, і служить для прославлення Бога; свята вода виступає засобом освячення і втягування людини та навколишнього світу у спілкування з Богом [5, с. 140]. Життедайні джерела виникають як дивне явище, мають благодатну дію, цілющі властивості, лікують немічних. До таких джерел часто здійснюється паломництво, там звершуються відповідні церковні дійства, окроплюються люди і речі.

У кожному Святому місці найповніше проявляються окремі види благодаті, хоча різкої межі між ними немає. Зрештою, всезагальна благодать має місце у всіх Святих місцях, але найбільше виражається у впливах святих мощей.

Вшановуючи святих, які переселилися за своїми душами на небо, Церква разом шанує і їхні мощі чи тіла, якщо Богові угодні зберегти їх у нетлінні і прославляти дивами. Видима дія сили Божої, яка проявляється у виборі тіл святих від всезагального закону тління. Ці тіла воскреснуть і з'єднаються з душами в день загального воскресіння мертвих. Тому тіла всіх померлих християн з почесними проводять до могили. Прославлення Богом мощей святих угодників Божих дивами потрібно для виганяння демонів, лікування різних хвороб, припинення спокус, скорботи і різних бід [3, с. 92–93].

Церква з повагою ставиться до тіл святих, які є своєрідними судинами благодаті Божої, плоті і крові Ісуса Христа. Тіла, як храми душі, мають образ Божий і максимально можливу подобу Богу, поводитися зневажливо з ними навіть після фізичної смерті не можна. Це частина святого, залишена нам для вшанування, оскільки залишені кістки в землі не тліють, не гниють, а зберігають благодатну силу, яку можна використати для зцілення, лікування і взагалі для загального

самопочуття у вірі. Тобто людина отримує благодать не від мощей як кісток, а від мощей як носіїв, у яких акумулюється Божа благодать, що є промислом Божим. Підтвердженням є антими́нси (з підшитими мощами якогось святого), які перебувають на престолі в Церкві, над якими звершується Євхаристія, оскільки мощі прирівнюються до святого і це має літургійне значення, зокрема закликання до наслідування життя за прикладом святого, продовження його благодіянь тощо. Адже в мощах зберігається благодать Божа, яку святий отримав ще за життя. Канонічність вшанування мощей святих визначена VII Вселенським Собором.

Мощі святих як рятівне джерело благодаті можуть зберігатися по-різному: у раках, саркофагах, в іконах тощо. Доторкання до них у супроводі молитви сприяє отриманню всезагальної благодаті.

Зазначимо, що й наука цікавиться тим, що святі мощі містять незрозумілу енергію, позаземні енергетичні потоки, які впливають на живу природу. Досліджено й те, що під час молитви в людини випромінюються енергопотоки, які з енергією, що випромінюють мощі, позитивно впливають на дух і душу людини. Наука також не може пояснити, що стан збереження тіл залежить від сили віри, від обставин, які сприяли смерті людини тощо.

Церква стверджує, що місце поховання людей (цвинтарі, кладовища, гробовища, церковнища) є Святим місцем, оскільки там зберігаються антропологічні частини образів Божих. Однак неоднозначним є ставлення християнства до кремації. Наявність різних поглядів щодо спалювання мертвих тіл наводить на думку про неонтологічність цього процесу. Так діяли язичники зі злочинцями.

Отже, канонічна певність благодаті Святих місць дає зрозуміти й усвідомити роль Церкви як тайни грішного народу. Інтенсивне духовне життя людини потребує Церкви, не тільки її літургійного життя, а й його продовження. Хоч відвідування Святих місць і не замінює церковних таїнств, проте дає певність, переконання у правильності пошани цих місць, а також визнання такої необхідності. Позитивний вплив *в аномалії* Святих земель на звичайних людей, зв'язок живих і померлих зміцнюють буття людини. Ці впливи і зв'язки здійснюються і в Церкві, і поза нею за допомогою Божої благодаті, природних законів.

Розглядаючи співвідношення між благодаттю і природою, зазначимо, що природа гарантує людині правомірне життя за умови, якщо до природи прислухатися й користуватися її дарами. Благодать, як промисел Божий, сходить на людину у разі потреби або для певності. Не кожна людина сприймає благодать, для цього потрібно свій образ Божий утримувати у природно-надприродному правовому просторі, володіти вищими ступенями віри. Хоча сама віра є надприродним даром благодаті, вона дається Богом для насичення розуму і почуття необхідності чеснот. Оскільки людина намагається дотримуватися Божих законів добровільно, без примусу, то благодатний стан сприяє цьому, створюючи атмосферу «чергового» народження осяяння у прийнятті Божественних істин.

**Висновки.** Благодать завжди канонічна, незалежно від того, чи вона природна (при створенні людини), чи надприродна (під час надання допомоги в житті, влита). Дух Бога у цих випадках однаковий, тільки у першому випадку ми вбачаємо Бога-Творця, а у другому – Бога-Промислителя. Тому Святі місця зі своєю енергетикою викликають у людини духовні почуття, оскільки впливає сила благодаті. Відчуття ніби Сам Господь доторкнувся рукою свідчить про чудотворні наслідки і поворот у долі людини в бік добра і правди.

## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ісіченко І., архієп. Зустрічі на життєвій дорозі: популярний катехизис для молоді. Львів; Харків: Святогорець, 2013. 144 с. 2. Макарий (Булгаков), митроп. Православно-догматическое богословие: у 2 т. Киев: Общество любителей правосл. л-ры, 2006. Т. 2. 674 с. 3. Малиновский Н., прот. Очерк православного догматического богословия: у 2 т. Вологда: Типография Св.-Гр. Сергиевой Лавры, 1912. Т. 2. 351 с. 4. Мондін Б. Підручники систематичної філософії: у 6 т. / пер. з італ. Т. Босої. Жовква: Місіонер, 2017. Т. 6: Етика і політика. 248 с.

5. Православная энциклопедия: многотомн. изд. Москва: Церк.-науч. центр «Православная энцикл.», 2005. Т. 9. 752 с. 6. Православная энциклопедия: многотомн. изд. Москва: Церк.-науч. центр «Православная энцикл.», 2009. Т. 22. 752 с. 7. Православная энциклопедия: многотомн. изд. Москва: Церк.-науч. центр «Православная энцикл.», 2015. Т. 38. 752 с. 8. Слобідський С., прот. Закон Божий. Вид. 3. Київ: Вид. від. УПЦ КП, 2005. 655 с.

#### REFERENCES

1. Isichenko I., arkhier. *Zustrichi na zhyttyeviy dorozh: populyarnyy katekhyzys dlya molodi* [Meetings on a life road: a popular catechism for young people]. L'viv; Kharkiv, 2013. 144 p. 2. Makarij (Bulgakov), mitrop. *Pravoslavno-dogmaticheskoe bogoslovie* [Orthodox-dogmatic theology]: u 2 t. Kiev, 2006. Т. 2. 674 p. 3. Malinovskij N., prot. *Ocherk pravoslavnogo dogmaticheskogo bogoslovija* [Essay on Orthodox dogmatic theology]: u 2 t. Vologda: Tipografija Sv.-Tr. Sergievoj Lavry, 1912. Т. 2. 351 p. 4. Mondin B. *Pidruchnyky systematichnoyi filosofiyi* [Textbooks of systematic philosophy]: u 6 t. / per. z ital. T. Bosoyi. Zhovkva: Misioner, 2017. Т. 6: Etyka i polityka. 248 p. 5. *Pravoslavnaia jenciklopedija* [Orthodox Encyclopedia]: mnogotomn. izd. Moskva: Cerк.-nauch. centr «Pravoslavnaia jencikl.», 2005. Т. 9. 752 p. 6. *Pravoslavnaia jenciklopedija* [Orthodox Encyclopedia]: mnogotomn. izd. Moskva: Cerк.-nauch. centr «Pravoslavnaia jencikl.», 2009. Т. 22. 752 p. 7. *Pravoslavnaia jenciklopedija* [Orthodox Encyclopedia]: mnogotomn. izd. Moskva: Cerк.-nauch. centr «Pravoslavnaia jencikl.», 2015. Т. 38. 752 p. 8. Slobids'kyi S., prot. *Zakon Bozhyi* [The law of God]. Vyd. 3. Kyiv, 2005. 655 p.

*Дата надходження: 14.06.2018 р.*